

דף שבועי

בס"ד

פרשת עקב, תשפ"ד, מספר 1583

"כִּי עֵינֵיכֶם הָרֵאתָ" – כיצד באי הארץ יכולים להיחשב

עדים ליציאת מצרים?

תומר גרינברג

ינחילו האבות לבנים דבר שקר ... אבל אתם – וידעתם היום, אתם קבלתם המצות מצד הידיעה (מלב"ם על אתר).

העיקרון שלפיו הראייה חזקה מאמונה, חוזר ומופיע בהקשרים שונים בפרשנות התנ"ך. כך למשל, בהקשר אחר בפרשתנו, אברבנאל מסביר מדוע בחטא העגל חרה אף משה רק כשירד מההר וראה בעיניו את מעשה העגל:

שאו"פ שכבר ידע מפי ה' ית' בהר מה שעשו, לא התפעלה נפשו כל כך כמו שעשה כאשר ראה העניין בעיניו ושנגע כל כך בנפשו עד שהשליך הלוחות מידי וישברם לעיניהם (פירושו לדב' ט:ז).

ואולם, האם אכן עיקרון זה ניתן ליישום על דור באי הארץ? הרי משה מדבר אל בני ישראל בשנת הארבעים. כפי שלמדנו בכמה מקומות (במ' יד:כג; דב' א:לה; ב:יד) דור יוצאי מצרים מת כולו במדבר, למעט כלב ויהושע. אם כן, רק מעטים מבין שומעי לקחו של משה אכן ראו את "מעשיו אשר עשה בתוך מצרים" – אלו שהיו ילדים בזמן יציאת מצרים, ולא מתו בעוון המרגלים. כיצד אפוא יכול משה לומר לבני ישראל, "כי עיניכם הראת את כל מעשה ה' הגדל אשר עשה"?

כיוון אחד שאפשר לצעוד בו הוא, שכל עוד קיימים בקרב העם עדים חיים למאורע, ניתן לראות בדור כולו עד למאורע.³ כך למשל, ניתן לדבר על דורנו כעד לשואה, משום שחיים בקרבנו ניצולים וכולנו מכירים אותם. ראייה לפירוש זה ניתן למצוא בסוף ספר יהושע (כד:לא):

ויעבד ישראל את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע ואשר ידעו את כל מעשה ה' אשר עשה לישראל.

כל עוד היו חיים בקרב ישראל עדים ל"מעשה ה' אשר עשה", המופתים במצרים ובמדבר, הדבר שמר על הדור מפני עבודה זרה, באשר אותם זקנים רוממו את הדור כולו לרמה של עדות ישירה.

עם זאת, ברצוני ללכת כאן בדרך אחרת. רשימת המופתים שמשה מזכיר כאן מעניינת: הוא פותח

במהלך נאומו של משה רבנו בפרשתנו מופיע קטע חריג. בדרך כלל, בספר דברים יש נטייה לעמעם את הבדלי הדורות ולהתייחס לעם ישראל כגוף אחד, על-זמני.¹ כך למשל, בנאומו בפרשת נצבים משה מדגיש:

ולא אתכם לבדכם אנכי פרת את הברית הזאת ואת האלה הזאת. כי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום לפני ה' א-להינו ואת אשר איננו פה עמנו היום (דב' כט:יג-יד).

לעומת זאת, בפרשתנו, משה פונה בפירוש דווקא לדור הניצב מולו:

וידעתם היום כי לא את בניכם אשר לא ידעו ואשר לא ראו את מוסר ה' א-להיכם את גדלו את ידו החזקה וזרעו הנטייה. ואת אתתיו ואת מעשיו אשר עשה בתוך מצרים לפרעה מלך מצרים ולכל ארצו. ואשר עשה לחיל מצרים לסוסיו ולרכבו אשר הציף את מי ים סוף על פניהם בַּרְדַּפּים אַחֲרֵיכֶם ויאבדם ה' עד היום הזה. ואשר עשה לכם בַּמִּדְבָּר עד באכם עד המקום הזה. ואשר עשה לדתן ולאבירם בני אליאב בן ראובן אשר פצתה הארץ את פיה ותבלעם ואת בתיהם ואת אהליהם ואת כל היקום אשר ברגליהם בקרב כל ישראל. כי עיניכם הראת את כל מעשה ה' הגדל אשר עשה (דב' יא:ב-ז).

בפשטות, פסוקים אלה מטילים אחריות יתרה על אותו דור שראה בעצמו את הניסים במצרים ובמדבר.² אף שכל הדורות מחויבים בבדיקה חלה תביעה מיוחדת על אותו דור שהיה עד למופתים בעצמו.

שהדורות העתידיים יקבלו את התורה מצד האמונה לבד וע"י הקבלה מהאבות שהם ראו נסי ה' ונפלאותיו והם יספרו לבניהם לדור אחרון והבנים יאמינו לקבלת האבות שלא

* תומר גרינברג הוא דוקטורנט במחלקה לתנ"ך ותלמיד בתוכנית הדוקטורנטים של המכון הגבוה לתורה, אוניברסיטת בר-אילן. tomergreenberg@biu.ac.il

1 ראו: משה ויינפלד, דברים א'-א"א (Anchor Bible), עמ' 442; 238.

2 למשל רש"י, רלב"ג, מלב"ם ורש"ר הירש על דברים יא:ב. הרב אלחנן סמט התקשה בשאלה זו; כיצד התורה חורגת ממנהגה ומטילה תביעה מיוחדת על דור מסוים? סמט הקדיש לה עיון שלם (עיונים בפרשת השבוע, סדרה שנייה, פרשת עקב).

3 פירוש זה שמעתי מרבי ומורי הרב אברהם משה קירשנבאום, וכמדומני שרד"צ הופמן מרמז אליו בפירושו לדב' יא:ב.

3. כאשר בנות צלופחד מבקשות לרשת את נחלת אביהן, הן אומרות: "אָבִינוּ מֵת בְּמִדְבָּר וְהוּא לֹא הָיָה בְּתוֹךְ הָעֵדָה הַנּוֹעֲדִים עַל ה' בְּעֵדַת קָרַח כִּי בָחֲטְאוּ מֵת וּבָנִים לֹא הָיוּ לוֹ" (במ' כז:ג). בנות צלופחד רואות צורך להדגיש שאביהן לא נמנה על עדת קורח, אף שיש אפשרות לחשוב כך. לפיכך, היגד זה קושר בין זמנו של מות צלופחד לזמנם של מות המורדים. קשה להניח שצלופחד מת בתחילת ימי המדבר, שהרי בשנת הארבעים כל חמש בנות צלופחד עדיין אינן נשואות.⁶ מסתבר אפוא שמרד קורח אירע בסמוך לשנת הארבעים, כך שניתן היה להתבלבל ולקשור בין מותו של צלופחד לבין המרד.

אם אכן אירע מרד קורח בסמוך לשנת הארבעים, הדבר שופך אור על נאומו של משה בפרשתנו. משה מעוניין להציג את שומעי לקחו כעדים "לְכָל מַעֲשֵׂה ה' הַגָּדֹל אֲשֶׁר עָשָׂה" (דב' יא:ז). מאחר שבפועל רוב הנוכחים לא היו עדים ליציאת מצרים – האירוע המשמעותי ביותר בתקופה – משה כורך רצף של מאורעות ניסיים לכדי תקופה ניסית רחבה, תקופה שניתן לכנותה "תקופת היד החזקה". מעתה, גם מי שלא היה עד ישיר ליציאת מצרים, לפחות היה עד לתקופת הניסים הרחבה המתחילה ביציאת מצרים כדי לאפיין את התקופה הזו, משה פתח ביציאת מצרים, המשיך בכל הניסים במדבר, וחתם בנס גלוי שארע יחסית לאחרונה – בליעת דתן ואבירם באדמה. נס זה הוא החוליה האחרונה ב"תקופת היד החזקה", חוליה קריטית הקושרת את דור באי הארץ עם התקופה הרחבה כולה, המתחילה ביציאת מצרים ומסתיימת בשנה הארבעים.

זוהי אפוא הסיבה לכך שמשו ציין דווקא את המופת של בליעת דתן ואבירם באדמה. דבר זה מאפשר להתייחס אל באי הארץ כעדים, אם לא ליציאת מצרים עצמה, אז לתקופה הייחודית המתחילה ביציאת מצרים, תקופה שבה התגלו מוסר ה' וידו החזקה. לפיכך גם ניתן לבוא אל דור זה בתביעה מיוחדת, המוטלת על מי שראה את הניסים במו עיניו.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

6 הטיעון הזה לאיחור זמנו של מות צלופחד מובא במדרש ספרי זוטא על במדבר כ"ז. אומנם, במקומות אחרים בספרות חז"ל מצאנו דעות שונות בדבר (ראו שבת צו ע"ב-צז ע"א).

במופתים שנעשו במצרים ויציאת מצרים; ממשיך בניסים שנעשו במדבר "עַד בְּאֶכֶם עַד הַמָּקוֹם הַזֶּה" (דב' יא:ה), ומסיים בבליעת דתן ואבירם באדמה. האיבר האחרון ברשימה טעון הסבר: מהו הצורך המיוחד להזכיר דווקא את עניין דתן ואבירם, אחרי שכבר דובר על הניסים במצרים ובמדבר?

אם מרד קורח ודתן ואבירם התרחש בתחילת המסע במדבר, כפי שמקובל לפרש, הרי שהאזכור המיוחד של בליעת דתן ואבירם בסוף רשימת הניסים אכן תמוה. לעומת זאת, אם המרד התרחש בסמוך לסוף תקופת המדבר, אזכורו מקבל פשר: משה פותח בניסים שנעשו במצרים, ממשיך בכל הניסים שהיו במדבר (מבלי לציין בפירוש), וחותם בנס גלוי שנעשה בסוף ימי המדבר, בימי חייהם של שומעי לקחו.

להלן נעמוד בהרחבה על הרווח הרטורי בפירוש הזה, אך לפני כן עלינו לברר, האם ייתכן בכלל שמרד קורח התרחש בסמוך לשנת הארבעים?

לא רבים פירשו כך,⁴ אך הדבר בהחלט אפשרי על פי פשוטו של מקרא, וכפי שנראה להלן – אף סביר.

סיפור מרד קורח אינו זוכה לציון זמן בספר במדבר. הוא מתואר אחרי חטא המרגלים ולפני מאורעות שנת הארבעים. קריאת התורה כסדרה מאפשרת אפוא למקם אותו באופן חופשי על ציר הזמן בין השנה השנייה לשנת הארבעים. עם זאת, מספר שיקולים מטילים לאחר דווקא לסוף ימי המדבר, ונמנה כאן שלושה מהם:

1. הפועל הנדיר גר"ע מופיע בתורה, מחוץ לספר בראשית, רק בפרשת קרח (פעמיים) ובפרשת חקת (שלוש פעמים). לאחר המרד והמגיפה שבעקבותיו, קוננו בני ישראל: "הֵן גִּוְעֵנוּ אֲבָדְנוּ כִּלְנוּ אֲבָדְנוּ... הָאֵם תִּמְנֵנוּ לְגוֹעַ?" (במ' יז:כז-כח). לאחר מכן בשנה הארבעים, במי מריבה, התלוננו בני ישראל: "וְלֹוּ גִוְעֵנוּ בְּגֹועַ אֲחִינוּ לְפָנֵי ה'" (שם כ:ג). הרושם הוא שישאל מרמזים למיתתם של אחיהם שמתו במגיפה בעקבות מרד קורח. מסתבר אפוא, שהדבר אירע לאחרונה, כלומר בסמוך לשנת הארבעים.

מייד בהמשך מתוארת מיתתו של אהרון, שגם בה נאמר: "כִּי גִוַע אֶהְרֵן" (שם כט). מותו של אהרון מצטייר כחותם את "גוויעתו" של הדור כולו, שגווע בחלקו הגדול במגיפה שלאחר מרד קורח, ולאחריו מתחיל דור חדש.⁵

2. ביטוי נוסף המופיע לראשונה בתורה בשתי פרשות אלה הוא קהל ה'. בשני המקרים הוא בא במסגרת תלונה: "וּמִדוֹעַ תִּתְנַשְׂאוּ עַל קְהַל ה'?" (במ' טז:ג); "וְלִמָּה הֵבֵאתֶם אֶת קְהַל ה' אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְמוֹת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעֵינֵינוּ?" (שם כ:ד). שוב, השייכות של המופע השני לשנת הארבעים מקשרת גם את המופע הראשון שלו – במרד קורח – לתקופה זו.

4 מבין הראשונים מצאתי רק את ר"י קרא על יחזקאל כ: כא, שמייחס את מרד קורח ל"דור השני" במדבר. הדעה המקובלת היא שהמרד אירע סמוך לחטא המרגלים, בין אם לפניו (ראב"ע) או לאחריו (רמב"ן), וכך גם משיח לפי תומו ' מילגרום, עולם התנ"ך, במדבר, עמ' 98.

5 מייד לאחר מות אהרון נסעו "כל העדה" מְקַדְשׁ. במדרש רבה כתוב על כך: "מהו 'כל העדה' – עדה שלמה, עדה הנכנסת לארץ, לפי שמתו יוצאי מצרים" (במדבר רבה יט, טז). לפי מדרש זה נראה שאהרון הוא הגווע האחרון החותם את דור ה"גוועים". ראו גם תענית ל ע"ב ורש"י שם: "שכלו מתי מדבר".